

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA BELLEK TÜRÜ OLARAK MASALLAR

Mehtap MÜCÜK*

Öz: Çalışmada, Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında kullanılan masalların halka uzanmasında bellek türü açısından önemi ele alınacaktır. Masalların ne gibi fonksiyonları olduğu tespit edilip geleceğe taşınmasında etkili olan kodlar üzerinde durulacaktır. Kültürel kodlar ile birlikte hatırlanmanın gerçekleştirilmesi değerlerin geleceğe taşınmasında millî kültür ve bilinç kavramları ele alınacaktır. Bu çalışmanın konusu romanlarda, masalların toplumsal algıda yarattıkları çağrışımların metinde kullanılmasının araştırılmasıyla ortaya çıkacak bulguları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma alanımız yazarın romanlarında yer alan masallar ile sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplum, masal, bellek, kültür, roman.

Fairy Tales as a Type of Memory in the Novels of Reşat Nuri Güntekin

Abstract: In the study, the importance of fairy tales as a social memory in Reşat Nuri Güntekin's novels will be discussed. The functions of the tales will be determined and the codes that are effective in carrying tales to the future will be emphasized. The concepts of remembering, national culture and consciousness will be discussed together with cultural codes. This study aims to evaluate the connotations in social perception created by the tales in the novels. Our field of study is limited only to the tales that take place in the author's novels.

Keywords: Society, fairy tale, memory, culture, novel.

Giriş

Türk toplum hayatından günümüze uzanan çizgide geçmişin geleceğe taşınması ve korunmasında kültürel belleğin varlığı yadsınamaz. Kültürel bellek, toplumların kendi ortak değerleri, yargıları, fikirleri, inançları etrafında oluşan bir bütündür. Bu bütünden söz edebilmek için sürekli ve sistemli bir yapının olması ve aynı zamanda bunların zihinde hatırlanıp ortak çağrışımlar uyandırabilmeleri gerekir. Bu ise bellekte hatırlatma ve canlandırma sayesinde gerçekleştirilebilir. Bellek; bireysel, toplumsal ve kültürel bellek olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılmaktadır. Bireysel bellek, toplumsal ve kültürel bellekle birlikte ortaya çıkmaktadır. Bireysel belleği oluşturan deneyimler, yaşantılar ve ritüellerdir. Bunlar ortak paylaşımlar sonucu hafızada hatırlanmaktadır. Toplumsal ve kültürel belleğin, bireysel bellekte benzer düşünceler uyandırıp bir nesne, varlık, mekân, zaman üzerinde insanların uzlaşabilmelerini sağlamaktadır.

Bellek, bilginin korunup saklandığı ve yeri geldiğinde bunların anımsanarak insan zihninde oluşturdukları bulgu ve bilgilerdir. Bellekteki birtakım bilgilerin hatırlanabilmesi için toplum içerisinde bir şekilde o gelenek ve ritüellerin devam

* Öğr. Gör. Kafkas Üniversitesi, Kars. E-Posta: mehtappmucuk@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-7315-2588.

edebilmesi sosyal yapı içerisinde dün ve bugünün ortak bir noktada birleştirilerek biçimlendirilmesi ve bunlar arasında bir bağ oluşturarak devam etmesi söz konusu olmalıdır. Böylelikle toplumlar tarafından ortak kültürel bellek var olur ve geçmiş bugüne taşınabilir. Assmann'a göre kültürel bellek dört unsurda kendini göstermektedir. Bunlar:

1. **Mimetik Bellek:** Mimetik bellek, davranışlar belleği olarak ortaya çıkmaktadır ve bu davranışlar, taklit sonucu elde edilirken taklitlerde de bir şeyin olduğu gibi aktarılması söz konusu değildir, çünkü bir davranış biçimi olduğu gibi kodlanamaz ancak toplumdaki kişilerin taklitleri ile oluşturulabilir.

2. **Nesneler Belleği:** Toplumun içinde yaşadığı nesnelere dünyası (yatak, kent, köy, sokak, vb.) birtakım öğelerle çevrilidir ve bu öğeler kişiye atalarını, geçmişini hatırlatmaktadır.

3. **Dil ve İletişim:** İletişim aracı olan dil, sayesinde insanlar birbirileri ile bir etkileşim ve alışveriş içinde olurlar. Bu da toplumdaki iletişimsel belleği oluşturur.

4. **Anlam Aktarımı:** Kültürel belleğin aktarılması ve canlandırılmasının bağlı olduğu gelenekler, anlam aktarımını içerir. Bu içerikte anıtlar, tapınaklar gibi bir tek amaca hizmet etmeyen aynı zamanda semboller ve ikonları da kapsayan aktarım türüdür (2015: 27-28).

1. Kültürel Bellekte Masal

Kültürel bellek, geleneğin oluşumu, geçmişle ilişkisi ve politik kimlik ya da imgelem ifadelerini kapsamaktadır. Bellek, geçmişi günümüze taşıırken aslında kendine ait olan değerleri taşımaktadır ve kendinin olan değerler o toplumun kimliğini oluşturmaktadır. Bu kimlik, insanlar tarafından çeşitli sembol ve ikonlarla varlığını sürdürür. Bunun sonucunda ortak kabuller ve sistemler oluşur. Bireysel bellek, algıları oluşturur, vücut algılar ile bir ilişki içerisinde. Bireysel bellekte anılar, içine girilen çeşitli gruplar tarafından oluşturulur ve hafızada kalır (Assmann: 2015: 31-44).

İnsanların geleneği kuşaktan kuşağa aktarabilmesi için anıların hatırlanması, tekrarlanması ve canlandırılması gerekir. Kültürel bellek; tekrarlama, canlandırma, hatırlatma ya da anımsama, geçmişle hesaplaşma gibi faktörler çevresinde belirleyici rol oynamaktadır. Ayrıca toplumların düşünceler sisteminde çeşitli kavramlar, yer ya da zamanın bir figür ya da sembol şeklinde kendini göstermesi ortak bir dilin oluşmasına da bağlıdır. Kültürel bellek aracılığıyla da anımsananlar, yüzyıllar boyunca kalıcı bir şekilde gerek zaman gerekse mekân aracılığıyla ya da başka unsurların etkili olmasıyla hatırlatma işlevi gerçekleşmektedir. Bu sayede bir yerlerde saklı kalan olay ya da durum ve nesnelere tekrarlanıp çeşitlenerek kültürel bellek ile korunmaktadır. Aşağıda verilen örneklerde kültürel belleğin toplum belleğinde yaşatıldığına dair örnekler taşımaktadır.

Akşam Güneşi romanında Binbir Gece Masalları'na ismen bir anımsama söz konusu olmuştur. Yine aynı romanda, roman kahramanı ele alınırken masal kahramanı ile arasında bir bağ kurularak anlatılmıştır. Romanda anlatılacak olan bir olay yazar tarafından bir masal ile bir bağ oluşturularak zihinde hatırlanma sağlanmıştır. Romanda geçen kahramanın isminin masallarda da zikredildiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca anlatılan bir masaldan yola çıkılarak yaşanan olaylara ve durumlara açıklık getirip bu olaylara bir anlam verildiği görülmektedir: "İçlerinde

elektrik lambaları yanıyormuş gibi parlak çiniler ve buna benzer daha birçok şeyler... Bu **Binbir Gece Masalları** dekorunun maatteessüf sana İstanbul'da göstermeyeceğim.” (Güntekin, 2008: 65). “Vücudumdan bir elektrik cereyanı geçmiş gibi birdenbire sarsıldım: Kaymakam Nusret! Daha sağ iken efsane ve destan şahısları arasına giren, Makedonya ve Trakya köylerinde ismi **masallar** içinde söylenen büyük reis bu ufak tefek, şanssız ihtiyar mıydı? Ben nasıl bir yere gelmişim?” (Güntekin, 2008: 82).

“Küçükken bana bir **masal** söylemişlerdi: Bir köyde veremden bir genç kız ölmüş... Tabutunu kapayacakları zaman kapalı kirpikleri arasında hafif bir pırlıltı, dudaklarında tebessüme benzer bir raşe görmüşler... Evin içi birbirine girmiş... Cenazeyi almaya gelen cemaatin içinde ihtiyar bir derviş varmış... “Akşam oluyor, kafileyi beyhude yolundan alıkoymalıyım.” Demiş, çocuk ölmüştür... Gözünde ışık ile dudağındaki hande “ümit” ten başka bir şey değildir. İnsan ölür; ruh bedenden ayrılır. Ümit denen lahuti şule bir müddet daha devam eden sebat gösterir... Geceleri mezarların üstünde yanıp sönen o ışıklar dağılmış vücutlarından ayrılan ümit ışıklarıdır”(Güntekin, 2008: 119).

“Jülide evde giyinirken kırsağına bir isim bulmuştu. Aslıhan Aslıhan'ın **masalını** (!) pek küçükken bana annem söylerdi, diyordu, kırsağına bu ismi bulduktan sonra onu iki kat sevmeye başladığımı hissediyorum” (Güntekin, 2008: 251).

Ateş Gecesi romanında bilinen halk hikâyesi kahramanları, masal kahramanları olarak hatırlanmış ve bu isimler zikredilmiştir. Romanda, halk hikâyesi kahramanlarının isimleri verilerek masal kahramanlarının yaşadıkları masal âşıklarına ve onların hayatlarındaki birtakım olaylara göndermede bulunmuştur: “Benim hastalığımın bir arazı da kırlardan hoşlanmak, insanlardan kaçarak hayvanlara yaklaşmak olacaktı. Bu itibarla başında kuşlara yuva yaptıran derbeder Mecnunu bizim büyük patronumuz saymak lâzım gelir. Yalnız onu değil, Ferhadı, Keremi, Kamberi bir muayyen kadın çehresi şeklinde tecelli eden hastalıklarından kaçmak için sazını kırıp çöllere, dağlara kaçan meşhur **masal** âşıklarını da beraber” (Güntekin, t.y: 94).

Bir Kadın Düşmanı romanında, yazar Eşek ile Fino hikâyesinin tam metnini vermemiş, bu masalın içeriği eksik kalmıştır. Yarım hikâye üzerinden bir hiciv örneğiyle masala dair unsurlar ele alınmıştır. Hikâyede yer alan eşeği roman kahramanına benzetmiştir. Bu romanda da bir masal örneğinden hareketle o dönem yaşanan sosyal durumlara bir eleştiri yapıldığı görülmektedir. Masallar aynı zamanda iyi ve kötünün ayırt edildiği ve kötülülerin cezalandırıldığı bir tür olarak da bilinmektedir. Romanda geçen birçok kahramanın masal kahramanı ile özdeşleştirilmiş olması da bunu gösterir. Döneme ve dönemde yaşanan birçok sosyal gelişme romanlardaki masal kahramanları üzerinde verilmektedir:

“Eşek ile fino hikâyesini bilir misin? Necdet? Bir adamın güzel bir finosuyla çirkin bir eşeği varmış. Fino, daima efendisinin yanında gezer, kucağında uyur, sofrasında yemek yermiş. Eşeğe gelince, tabi yük taşır, bostan dolabı çevirir ve bu hizmetlerine mukabil bir miktar arpa ile bol miktarda sopa yermiş. Eşek, bir gün kocaman başını nallı ayağıyla kaşıyarak düşünmüş:

-Nafile, bu böyle sökmeyecek... Ben de politikayı değiştirmeli, kapı yoldaşım fino gibi hareket etmeliyim... Hem onun yaptığı şeyler de pek güç görünmüyor... Biraz bağıyor, birkaç defa yerde de beleniyor, sonra ayağıyla efendinin yüzünü okşuyor. Ben de onun gibi yaparsam sahibimin gözüne girer, yükten ve dayaktan kurtulur, efendiyle beraber yer, içer, yan gelirim. Zavallı eşek, daha fazla düşünmeye lüzum görmeden füliyata girer. Bir yolunu bulup efendinin oturduğu odaya girer... Adamcağız, tabii şaşırır.

*“Hayırdır inşallah!” deyip neticeyi beklemeye başlar. Eşek, başını kaldırır, kulaklarını kısar, güzelim ağzını açarak birkaç kere fino gibi havlar. Sonra yine onun gibi efendinin ayakları altında debelenmek için kaldırıp kendini yere atar, bir iki yuvarlanır. Oda, zelzele içinde kalır, ne kadar eşya varsa altüst olur. Nihayet eşek, marifetinin üçüncü numarasını tatbik etmek için tekrar ayağa kalkar, nallı ayağını kaldırarak efendinin yanağını hafifçe okşar. Bir okşayış ki, bir anda adamcağızın birkaç dişini fırlatır. Efendi “Aman çocuklar, yetişin!” diye bağıyor. Uşakla bahçıvan sopalarla odaya koşarlar ve eşek, tabii terennümü değiştirir. Ben kendimi bu **masaldaki** eşeğe benzetiyoordum”(Güntekin, 2003: 183-184).*

Çalığı romanında, diğer romanlarda olduğu gibi kahramanlar, masal kahramanları ile anımsatılmış. Romanda geçen olaylar masal örneği ile aktarılmıştır. Böylelikle sürekli bir geriye dönüşle bellekte var olanlar hatırlanıp gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır. Fakat yazar, bu romanında aldığı bazı masalları boş, saçma ve kocakarı masalları olarak aktarmıştır. Zaman zaman masala karşı olumsuz bir tutum görülse de yazarın eserinde okuyucunun dikkatini masala çekmesi açısından önemlidir. Yazar, bu romanında “masal memleketi” olarak bir yer anımsamıştır. Anımsadığı masal memleketi tür olarak bizlere efsane örneğini vermiş olsa da masallarda kötülerin cezalandırılmasına yönelik bir hatırlanmanın gerçekleştirilmesi söz konusudur. Masallardaki zıtlıklara da dikkat çekilmiş genelde kurnaz olan tilkinin sinsice yaklaşımları bireysel ve toplumsal algıda nasıl bir yer tuttuğu hemen masal aracılığıyla aktarılmıştır: “*Bereket versin benim düşünce saatlerim pek nadirdir. Çünkü o takdirde hayatın **masallardaki** meşhur Çarşamba karısı ve ocak anasının hayatı gibi karmakarışık bir saç kümesi içinde geçecekti*”(Güntekin, 2006: 10). “*Ben yapılacak başka şey bulamadığım için hâlâ gülmeye devam ediyordum. O, meşhur “karga ile tilki” **masalındaki** tilki gibi ağacın altında sinsi sinsi dolaşmaya başladı*”(Güntekin, 2006: 50).

“Ortağım burada kocama basmış büyüyü, basmış büyüyü. Dilini ağzına bağlamış adamcağızın. Velâkin, Manastır büyücülerini daha ustadır. Çok değil, üç mecdiyeyi gözden çıkardım mı, kocamı kadının elinden alırlar, yine bana getirirlerdi. Manastırlı hanım, bana Rumeli büyücülerini hakkında uzun uzadıya tafsilat vermeye başladı: Arif Hoca adında bir Arnavut varmış ki, domuz kulağını, birçok ameliyatlarla, bir dürbün haline getirmiş, bir kadın bu garip dürbünü gözüne koyarak bir kere kocasına baktı mı, erkek ne kadar haşarı olursa olsun, hemen yola gelmiş. Çünkü bütün kadınlar, ona domuz gibi görünürmüş. Arif Hoca, bazen bir sabun parçasına, bir toplu iğne saplar ve sabunu okuyup üfledikten sonra toprağa gömermiş. Sabun toprakta eridikçe, insanın düşmanı daoturduğu yerde erir, iğne ipliğe dönermiş.

*Kadıncağız, teneke kutusundan, üst üste sigaralar sarıp içerek buna benzer **masallar** anlatıyor, büyüler tarif ediyordu”*(Güntekin, 2006: 191).

*“Küçüklüğümde bir **masal** dinlemiştim. Bilmem hangi küçük sultanı kaçırmak için uzak bir dağın arkasından bir eski zaman ordusu geliyormuş. Askerler gündüz mağaralarda saklanıyorlar, geceleri yol yürüyorlarmış. Karanlıkta görünmemek için tekmil vücutlarını siyah kefenlere sarıyorlarmış.*

Böylece aylarca zaman yol gittikten sonra, tam şehri basacakları gece Allah küçük sultana acımış, karanlıkta sinsi sinsi ilerleyen bu siyah kefenli gece ordusunu taş a çevirmiş.

*Bu sıra sıra dizilmiş siyah taşlara bakarken o eski **masal** hatırladım: “Sakin burası o korkunç ölüm askerlerinin taş döndüğü **masal** memleketi olmasın! “ diye düşündüm.*

-Bu Zeyniler kimlermiş Hatice Hanım?

-Ben de bilmem kızım, bu köy eskiden onlarınmış. Şimdi mezarlarından gayri bir şeyleri kalmamış. Himmetleri hazır nazır olsun, erenlerdenmiş. Zeyni Baba bunların en büyüğü, kimsenin iyi edemediği hastaları, buraya getirirler. Ben bir kötürüm kadın bilirim ki, buraya sırta getirdiler, ayaklarıyla yürüye yürüye gitti. Zeyni Baba'nın türbesi, mezarlığın en nihayetinde, kocaman bir servinin altında idi. Hatice hanım, her gece, ona üç kandil yakarmış. Birisi servinin dalına, birisi kapının iç tarafına, öteki de sandukanın başına. Türbe, toprağın içine gömülmüş bir mahzendi. Zeyni Baba, bu mahzende, yedi sene güneş aydınlığı görmeden çile doldurmuş. Öldüğü vakit mübarek cesedine kimse el sürmemiş. Üstüne, bir sanduka yapmışlar”(Güntekin, 2006: 220).

Dudaktan Kalbe romanında, geçmişte yaşanan olaylar bir masalı hatırlatmıştır. Hafızada kalıcı olan olgular dile getirilmiştir. Bu masalda da roman kahramanı yaşadığı talihsizliği masal kahramanının yaşadıkları ile dile getirmiştir:

*“Prens Vefik ile kızı Mısır'da kaldıkları müddetçe Kenan Hisar'daki yalıda oturacak yeni bir esere çalışacaktı. “Siyah Yıldızlar “ ismini vermeyi düşündüğü bu opera yine şarka ait kanlı bir **masaldı**. Altay eteklerinde muhayyel bir Türk Hanlığında korkunç bir ihtilal çıkıyor, hükümdarı çarmıha geriyorlar, on bir erkek çocuğunun gözlerine mil çekiyorlardı. Bu haileden yalnız en küçük şehzade kurtuluyordu. Çünkü onu, henüz kesilmemiş uzun saçlarına bakarak bir kız çocuğu santıyorlardı. Dadısı birçok seneler şehzadeyi sakladıktan sonra sırrın meydana çıkmasından korkuyor, eline bir asa vererek onu huduttan çıkarıyordu. Eserin asıl mevzuu küçük şehzadenin derbeder ve avare hayatıydı. Tek başına Hint'i İran'ı dolaşıyor, senelerce yaylalarda çobanlarla, tekkelerde rintlerle yaşıyor, nihayet İran içlerinde yeni bir muhayyel memlekete geliyordu.*

Küçük şehzade, sırrını hala saklıyordu. Ölümünden korkmuyordu. Çünkü yaşamaktan bir zevk duymamıştı. Onu her dakika takip eden bir korku vardı ki, kardeşlerinin akıbetine uğramak, “Siyah Yıldız”larını, yani gözlerini kaybetmekti.

Küçük şehzade, bu yeni memlekette çobanlıkla yaşamaya başlıyor. İhtiyar bir kadının koyunlarını yaylaya götürüyordu. Bir gece yoluna devam ederken karşısına baştanbaşa vahşi sarmaşıklarla kaplanmış büyük bir duvar çıkıyor.

Yoldan geçen bir dervişe bunun ne olduğunu soruyor. İhtiyar adam, bu kocaman kale duvarlarının arkasında bir saray ile bahçe olduğunu söylüyor. Hükümdar, güneşten bile kıskandığı on iki zevcesini burada muhafaza edermiş.

Küçük şehzade, garip bir cazibe tutuluyor, her gece bu duvarın karşısına gelerek saatlerce düşünüyor. Bir karanlık gecede duvarın bir tarafında beyazlı bir kadın fark ediyor. Küçük şehzade, bunu evvela bir gece hayaleti zannediyor. O, bir hayalet değil, padişahın en küçük zevcesidir. Ne o muhteşem masal sarayı, ne o güneş girmedığı için bütün çiçekleri renksiz açan bahçe onu tatmin edememektedir. Duvarı sarmaşıkla kaplı bir köşesine sellerin açtığı gizli bir rahnedan her gece böyle dünyaya çıkıyor. Parlak “Siyah Yıldızlı “ çobanla soluk yüzlü sultan arasında derin bir sevdâ başlıyor. Birçok geceler yüzünün yıldızları dünyanın en güzel bir aşkı seyrediyorlar. Sevdâ onların gözlerini öyle bürümüştür ki, bir gece karanlıkta yavaş yavaş hareket eden, yavaş yavaş etraflarını saran uzun mızraklı gölgeleri göremiyorlar.

Çoban, tehlikeyi fark ettiği vakit iş işten geçmiştir. Fakat o, şimdi bir çoban değildir. Sevgilisinin büyük bir tehlike geçirdiği bu dakikada damarlarındaki eski cengâver kanı birdenbire tutuşan bir hükümdar çocuğudur. Asasını mızrak gibi kullanıyor, sevgilisini o gizli duvar deliğinden kaçırınca kadar uğraşiyor.

Ertesi günü çobanı hükümdarın karşısına çıkarıyorlar. Tehditler, işkenceler kar etmiyor, küçük şehzade, sevgilisinin hangi sultan olduğunu, vahşi bir inatla saklamaktadır. Onu karanlık bir hücreye kapıyorlar; günlerce düşündükten sonra bir çare bulunuyor.

On iki sultanı birer birer çobanın önünden geçireceklerdir. Sevgilisini gördüğü zaman mutlaka kendini tutamayacak, bir feryat veya bir hareketle değilse bile hiç olmazsa gözlerinde titreyecek bir lema sırrını meydana koyacaktır. Küçük şehzade, bir gece bu kararı haber aldığı vakit ölü gibi sararıyor. Fakat bir şey söylemiyor.

Ertesi sabah Ay Bahçesine büyük bir kalabalık toplanıyor, şehzadeyi çiçeklerle, kırmızı güvercinlerle süslenmiş bir çarımın karşısına getirip oturtuyorlar. Sultanlar birer birer önünden geçirilmeye başlanıyor. Hangisinin mücrim olduğu anlaşılırsa derhal çarımına gerilecektir. Sultanlar beyaz ipek örtülerinin içinde titreşerek birer birer çobanın önüne geliyorlar, uzun boylu bir Arap, birer birer yüzlerini açıyor.

Hükümdar, ruh işlerinde tecrübeli bir adamdır: “Bu çobanı bulduğunuz yere bırakın... Siz bir gece hayaleti görmüş olacaksınız... Zevcelerimden hiçbiri kabahatli değil... Bu genç çoban, onlardan birinde sevdiğini tanımış olsaydı mutlaka sırrını ifşa edecekti. Bu, benim yaptığım en kanlı işkencelerden daha ince bir tecrübeydi “ diyor. Sultan, geçirdiği tehlikeye rağmen ertesi gece yine aynı duvar deliğinden dışarı çıkıyor, çobanı aynı ağacın dibinde buluyor: “Buradan kaçalım... Beni nereye istersen götür... “ diyor, çoban ulvi bir tevekkülüyle gülüyor, gözlerinde hala o dalgın nazarla: “Artık kaçmamıza imkân kalmadı... Sen yolları bilmezsin... Ben seni sevk edemem... Seni

karımda gördüğüm vakit gözlerimin sırrımızı gizleyememesinden korktum, dün gece zindanımda kendi elimle gözlerime mil çektim... "Siyah Yıldızlar'ım " artık söndü, görmüyor!" diyor"(Güntekin, 1975: 88-89-90).

Gökyüzü romanında da La Fontaine'in masallarından hareketle bir roman kahramanı ile aralarında bir bağ oluşturulmuştur. Burada da batı kaynaklı bir masal örneği verilmiştir:

*"La Fontaine'in meşhur bir **masalı** vardır: Kızgın bir güneş altında üç çift atın dik bir yokuşu çıkarmaya çalıştığı bir arabaya bir karasinek musallat olur. Sinek, atların birinden ötekine koşar, önünde vızıldayarak aklınca, onları gayrete getirir. Sonra da araba yokuşu çıkınca: "Çok şükür, sıkıntı çektik ama arabayı da tepeye çıkardık!" der. Hakikatte benim memlekette hizmetim sineğin arabaya yardımından pek fazla değildir. İşte en geniş programla başlamış kırk senenin hikâyesi..."(Güntekin, 1997: 33).*

Kavak Yelleri romanında, romandaki kahraman aracılığıyla aslında küçüklükten itibaren masallar dinleyen yazar, bu masallara da romanlarında yer vererek tarihi birer hatırlatma aracı olarak ele almıştır. Kerem ile Aslı aslında hikâye kahramanlarıdır. Ancak yazar bu hikâye kahramanlarını masal kahramanları olarak ele almıştır. İsmen bir atif yapılmış ve yine romandaki kahramana anlatılacak olayda hikâye kahramanlarından hareketle masala ait çağrışımlar yapılmıştır. Bu romanda geçmiş zaman peygamber kıssaları anlatılmış ve masal sadece isim olarak hafızada hatırlanmış. Sadece isim olarak masal geçse de masaldan da bir şeyler katması ve okuyucuyu harekete geçirip okuyucuda bir uyanışı sağlaması açısından önemlidir:

*"Gecenin serinliği; kısa kısa da olsa beni uyku âleminin en derin diplerine daldırıp daldırıp çıkarmış olan uykular ve galiba biraz da Gafur'un halkaları vücudumu saat gibi kurmuştu. Dehşetli bir gevezelik ihtiyacı içindeydim. Nuh kelimesinden tutturarak Enbiya tarihi hikâyelerini söylemeye başladım. Tek tek parlayan yıldızlar altında bunlara kendimden ve hatta vaktiyle okuduğum başka **masallardan** da birçok şeyler katarak tatlı tatlı anlatıyordum. Anlattıklarımın tarih de olsa bu dünya ile artık alakası kalmamış bir nevi manevra tarihi oldukları için durumun ciddiyetine aykırı düşmüyorlar ve Hacı'dan ziyade beni oyalıyorlardı. Fakat araya Eyüp Peygamber'i fakirlik zamanında korumayan Yusuf'u kuyuya; Yunus'u denize atan hemşehrilerine öfkelenip küfretmekle beraber Hacı Bey de kendinden geçmişti. Öyle ki Danyal Peygamber, yani hekimler piri olan Lokman Hekim hikâyelerinin civcivli yerinde çiftliğe varışımıza adeta üzüldü ve coşkunu bir hayretle:*

-Âlim olduğunu bilirdim amma hakikat bu kadar bilmezdim doktor, dedi"(Güntekin, 2007: 22).

*Zavallı Celile'yi ilk gördüğüm günde âşık oluşumun asıl sebebi zannedirim ki, bu sürpriz olmuştur. Âşık da değil de, **Kerem ile Aslı masalında** olduğu gibi adeta kurşunla vurulmuşçasına bir vurgunluk..."(Güntekin, 2007: 178).*

*"-Sana hoş bir **masal** anlatıvireyim de dinle... Üç deliganlı herifin birinin gızını isterlermiş, o da virmezmiş... Deliganlılargahur edip gurbete çıkmışlar... Herif de nedamet etmiş anladın mı efendim... Birine: GetAllahını seversen şu oğlanların halından bir haber getir... Hangisini fazla istiyorsa virivirelimgızı. Turşusunu guracak değiliz ya, demiş... Başını ağrıtmıyayım efendim. Herif*

gitmiş gelmiş... Ne bilirim ben baba hangisi fazla sever... Biri gara gara düşünür... Biri ağlar... Biri şarkı söyler anladın mı, efendim demiş... Herif de şarkı söyleyene virelimki gıza en çok onun dutgun olduğu sabit olmuştur! Demiş...”(Güntekin, 2007: 197).

Kızılıcak Dalları romanında, yazar roman kahramanlarını masal kahramanlara benzeterek masal kahramanının yaşadıklarını romandaki kahramanın yaşamasını sağlayarak masalın işlevini ortaya koymuştur. Masal anlatıcıları genellikle kadınlardır ve bu masalda da bir sütninenin masalları çocuklara anlattığı görülmüştür. Masal anlatıcısı olan anne ve bu annenin burada Sütnine olarak anlatılmış olması anne sütü gibi ak olan bir dil ile çocuklara hitap edildiğine dair masal unsuru ele alınmıştır. Masallarda sıkça yer verilen masal tekerlemesine de romanda rastlanılmıştır. Gençlerin eğitilmesinde ve onların ileride birer kültür taşıyıcısı olacakları düşünüldüğünde yazarın romanında masala yer vermesi ayrı bir önem taşımaktadır:

“Fakir oduncu anlaşılan Yorganlı vaziyetinde bir biçare iki çocuğunu beslemekten aciz kalmış. Bir gün onları peşine takarak bir dağ başına götürmüş: Siz burada kardeş kardeş oturun; ben bu tepenin ardında odun keseyim! Demiş. Çocuklar babalarını beklie dursun, o, bir ağaca iki kuru kabak asmış ve baltasını omzuna vurduğu gibi kaçıp gitmiş... Rüzgâr estikçe kabaklar tın... tın diye birbirine vurur; çocuklar bunu balta sesi sanırlarmış... Nihayet ortalık iyice kararmış; çocuklar sesin geldiği tarafa gitmişler. Bir de ne görsünler? Babaları kendilerini bırakıp kaçmış... Çocuklar, sabaha kadar dağda:

*Tın tın eden kabacığım bizi bırakıp; babacığım diye bağrışmaya başlamışlar... Gülsüm, besbelli Yorganlı'yı oduncuya, kardeşiyle kendisini de kabak sesine aldanan çocuklara benzettiği için bu **masalı** kelimesi kelimesine bellemişti. Çocuklar, ne vakit masal isteseler Tın tın eden kabacığım hikâyesine başlar, onlar bıttık, bu kabak masalından diye bağrışırılar, Haminne, bak bu terbiyesiz yine oduncu masalını söylüyor diye şikâyet ederlerdi”* (Güntekin, 2014: 29).

*Karamusallı sütnine, konağa gelince, çocuklar adeta bayram gelmiş gibi sevinirlerdi. Bu ele avuca sığmaz cıva gibi mahlûklar onun karşısında talimli maymun gibi otururlar, söylediği **masalları**, tekerlemeleri, bilmeceleri göz kırpmadan dinlerlerdi. Evlenmek yaşına girmiş kızları mütemadiyen koca lakırdısı ederek gıdıklar; toy genç kadınları ayıp hikâyelerle eğlendirir; karı, koca münasebetlerinin başka bir kimseden öğrenilmesine imkân olmayan sırlarını anlatarak ağzına baktırırdı”*(Güntekin, 2014: 78).

“ Ah çoban, çoban. Dağda kışta ne gördün!

Bir kurulu çadır gördüm.

Bir kız yârinden ayrılmış

Ah eder ağlar gördüm.

*Bu bir **masal** tekerlemesiydi ki, bütün bir bahar yeni çıkmış bir piyasa türküsü gibi, çocukların ağzından düşmemişti”*(Güntekin, 2014: 141).

Miskinler Tekkesi masalında, olumsuz bir durum yaşayan roman kahramanı kendisini masalda geçen kara koyunun kismetini gibi görmüştür. Dönemde yaşanan siyasi çekişmeler masalda yaşanan zıtlıklar üzerinden aktarılmıştır. Zıtlıkların en iyi anlatıldığı tür olan masallara dikkat çeken yazar, aradan ne kadar zaman geçerse geçsin yeri geldiğinde bir anımsamanın söz konusu olduğunu göstermiştir: “*Bizim Gülfidan bacının bir **masalını** hatırladım. Bilmem nereden iki koyun geçirmiş; biri ak, biri kara. Ak koyuna binen; yedi kat gökyüzüne çıkar; karaya binen ise yedi kat yerin dibine inermiş. Ortada İttihatçılar ve Ahrar diye iki fikra vardı. Benim kismetime kara koyun, yani Ahrar düştü ve bir daha çıkmamak üzere yerin dibine battım*” (Güntekin, 1999: 35-36).

Yeşil Gece romanında, masalların çok eski bir tür olduğu ve yaşanan birçok olayın masallar ile dile getirilmesinden söz edilmiştir. Masala döküntü diyerek masalın uydurma olmasından söz edilse de masalın roman içerisinde varlığına bile yer verilmiş olması geleceğe taşınması açısından kayda değerdir: “*Onu dinleyenlerden bazıları, peygamberler ve İslam tarihinden kalma **masal** döküntülerinin kim bilir daha nelerle karışmasından doğan bu garip rüyayı onunla beraber görmeye başlarlar ve bu uçurumda sürüklenip gidenlerin başında, Şahin gelirdi*” (Güntekin, 2008: 20).

2. Nesnelere Belleğinde Masal

Paul Connerton, bir nesneden ya da bir durumdan bahsedebilmek için, hafızamızın daha önce onları bir yerlerde deneyimlemesi, aklımızda onlarla ilgili canlandırılabilir genel bir nesnenin olması ve onların anımsanması gibi çeşitli unsurların varlığına dair ipuçları taşımaktadır (1999: 15). Toplumsal belleğin hafızamızda genel bir çerçeve oluşturması ve bu çerçevenin zihinde kalıcı birtakım unsurlarla gelecek kuşaklara aktarılabilmesi kültürel devamlılığın sağlanması açısından dikkate değerdir. Toplumsal bellek, geçmişte toplumlar tarafından yapılan çeşitli pratikler ve bu pratiklerden elde edilen bilgilerin bıraktığı kalıcı izler şeklinde ortaya çıkmaktadır (Connerton, 1999: 25).

Halbwachs; bireysel bellek, kişisel duygu ve düşüncelerimizin kaynağını oluşturan toplumsal koşullardır, kişinin gördüğü herhangi bir nesne hakkında ileri sürdüğü fikirler, o fikirlere eşlik eden insanlar sayesinde gerçekleştirilmektedir (2018: 22). Halbwachs, belleğin sosyal koşullara bağlı olduğunu söylemektedir. Bellek, bireye ait olabilir ama bellekte korunan ve yeri geldikçe hatırlanabilmesini sağlayan ana unsur kolektif hafızadır. Bireyin hatırladıkları kendi tarafından oluşturulan öğeler değildir. O öğeleri oluşturan daha önce onun bir grupla birlikte bir yerde yaşadıkları ve onları yeri geldikçe yine o grubun aracılığıyla anımsayabilmesidir.

Evimiz içinde yer alan mobilyalar, odalardaki düzen gibi görülen nesnelere, aile ve arkadaşlarımızı hatırlatmaktadır. Toplumsal bellek aracılığıyla ortak yaşanan bir zamanı yansıtır (Halbwachs, 2018: 140). Görülen bu nesnelere cansız varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bireyler ve toplumların ortak yükledikleri anlamlar ile varlık kazanırlar. Toplumlara ortak bir paydada birleştirilerek kolektif bir hafıza oluştururlar. Zamanla yüklenen anlamlar genişleyerek veya daralarak fakat bir şekilde bellekte korunarak geleceğe taşınır ve bir sembol olarak varlığını gösterir.

Pierre Nora; Toplumsal bellekte hafıza mekânlarının önemi belirtmiştir. Hafıza mekânları, maddi, sembolik ve işlevsel olarak ele alınmaktadır. Bunların her biri farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Mekânlara ancak sembolik bir anlam ve değer kazandırıldığında hafıza mekânları haline gelmektedir. Çağrışım gücü, ortak bir semboller bütünüdür. Toplumsal hafızadaki mekânlardan örneğin, okul ancak bir ritüele konu olduğu zaman hafıza mekânlarına dâhil edilebilir (2006: 31-32). Hafıza mekânları ortak bir paylaşım alanı oluşturduğu sürece var olmakta ve devamlılığını sağlamaktadır. Hafıza mekânlarında oluşturulan tekrarlar; çeşitli kodlamalar ve işaretler ile gün yüzüne çıkmaktadır. Ortaya çıkmalarında ihtiyaçlar ve gereksinimler etkili olsa da zamanla bu ihtiyaç ve gereksinimler başka şekillerde ve farklı boyutlarda kendilerini gösterirler fakat bunlar bir şekilde toplumlar tarafından hatırlanarak varlıklarını devam ettirirler.

Acımak romanında masallara bir gönderme yapılırken hatırlatma bir nesne üzerinden yapılmıştır. Masalarda insanların sevdiklerini su başları ve bahçelerde gördüklerini söyler: “*Masallarda, insanlar sevdiklerini ilk defa bahçeler, su başları gibi güzel yerlerde görürler. Ben kendi sevdiğimi ilk defa bu rahat döşeyin yanında gördüm*” (Güntekin, 2008: 101).

Damga romanında mekân anlatılırken bir efsane metni örneğine masal diyerek yazar, gördüğü bir ceviz ağacından hareketle yine bu ceviz ile ilgili bir masal anlatılmıştır. Hafızada korunan ve saklı olan masal nesnelere yardımcı ile birlikte okuyucuya hatırlatılmıştır. Sürekli masal türünün bütün romanlarında kullanması diğer bütün türleri masal olarak adlandırması ve o türlerden hareketle masala dair çağrışımlar sağlaması masalın devamı noktasında farkındalık yarattığı söylenebilir:

“Çiftlikten sekiz on dakika uzakta dere kenarında bir değirmen harabesi vardı ki, etrafını ceviz ağaçları kuşatmıştı. Bir **masal**, bu cevizleri çocukların elinden kurtarırdı: Değirmenin önündeki sazlıkta bir hayalet dolaşır, akşam vakitlerinde oradan geçen yolcuları bataklıkta çekermiş. Arkadaşlarımla beraber daima o civarda dolaşır, fakat değirmenin açık bahçesine girmeğe cesaret edemezdim. Pek sevdiğim bu **masalı** halam bana birkaç defa anlatmıştı: Vaktiyle, şu karşıkı tepedeki kemerli köyünde saç topuklarına kadar inen bir güzel kız varmış. Nişanlısı asker edip Yemen’e göndermişler... Kız öksüzmüş... Yiyecek ekmeği yokmuş... Çok güzel olduğu için, delikanlılar onu dağa kaldırmak istiyorlarmış... Köyün ihtiyarları baş başa vererek düşünmüşler, bu değirmenin sahibi olan Gaffar Ağa’ya vermeyi münasip görmüşler... Kız: Benim nişanım var; bu ihtiyarı istemem! diye ağlamış. Yemen’e gidenin geri geldiğini işittin mi kızım? O, çoktan ölmüştür! Demişler; çocuğu ağlata ağlata Gaffar Ağa’ya vermişler... Aradan iki sene geçmiş. Kız; evine, ehline alışmış, güzel güzel oturuyormuş. Günün birinde İsmail, Yemen’den gelivermiş... Köylüler: Biz senden ümit kesip onu Gaffar Ağa’ya verdik. Ne yapalım, Allah sana da başka kısmet versin! Demişler... İsmail, evvela razı olmuş... Fakat sonradan dayanamamış... Bazı akşam üstleri yanık türküler okuyarak, değirmenin öte yanındaki yoldan geçer, kadıncağızı ağlatırmış... Epeyce zaman sonra İsmail, bir gün yolda Ayşe’ye rast gelmiş: Ne olur, Gaffar Ağa’nın köye gittiği bir gece beni değirmene al diye yalvarmış. Kadıncağız: Etme İsmail... Duyulursak, namusum bir para olur... Gaffar Ağa, zalim bir adamdır... Hem sana, hem bana kıyar... demişse

de dinletememiş... Nihayet iki nişanlı, bir gece değirmende birleşmişler. Ağlaşa ağlaşa başlarında geçeni birbirlerine anlatırken dışarıda köpekler havlamağa, kapı vurulmağa başlamış. Gaffar Ağa'nın ansızın köyden döndüğünü anlamışlar... Değirmende saklanacak bir yer yokmuş. İsmail: Korkma Ayşe, ben öyle de öldüm böyle de... Senin namusunu kurtarırım. Kimsenin haberi olmaz! Demiş. Değirmenin yüksek taş ovuğundan kendini çava atmış... Zavallının ölüsü bile meydana çıkmamış... Besbelli sevdiği kadının namusuna söz gelir diye, ölürken batalıktaki sazlara sarılmış..." (Güntekin, 1995: 16-17).

Eski Hastalık romanında, yazar bu romanında da bir nesne olan şişeden hareketle geçmişe giderek haber gönderme amaçlı kullanılan şişeyle bağlantılı olarak masallara yönelik bir anımsama söz konusu olmuştur. Bir nesneden ya da bir durumdan bahsedebilmek için, yola çıkılmıştır. Fakat hafızamız daha önce o nesneyi bir yerlerde deneyimlediği için bu nesneye dair çağrışımlar oluşmuştur:

*"Kayanın dibinde gazoz şişelerine benzeyen bir şişe vardı. Züleyha bu şişenin buraya nereden gelebileceğini düşündü. Sonra denizde kaybolan insanların şişelere mektup koyarak suya salıverdıklarına dair **masalları** hatırladı. Çocukça bir merak ile eğilerek şişenin içinde bir şey bulunup bulunmadığını görmeye çalıştı. İşte bu esnada kumların üstünde hafif bir gölge, bir harenme belirdi, sonra bir su yılanı süratle geçerek kayaların altında kayboldu"*(Güntekin, 2007: 223).

Kan Davası romanında bir dağdan bahsedilirken mekânın uyandırdığı bir çağrışımdan yola çıkılarak o mekân ile ilgili bir hatırlatma söz konusu olmuştur. Ancak burada da bu hatırlatma efsane örneği olarak verilmiş ve masal olarak anımsatılmıştır.

" O zaman, inanılmayacak bir şey oluyor; hiçbir şey işitmiyor, anlamıyor görünen muhtar, Murat Bey'e:

*-Bu dağ, evvela Allah'ın, sonra Leylekoğullarının dağıdır, diyor. Bunun nasıl olduğunu sormamız üzerine bize daha şaşılacak şeyler söylemeye, sopasıyla aşağıdaki ovayı göstererek garip bir tarih **masalı** anlatmaya başlıyor. Aşağıdaki ova vaktiyle Haçlı ordularının bir uğrağı imiş. Onlardan kaçan Leylekoğulları bu dağda mesken tutmuşlar ve bir daha ovaya inmemişler... Osmanlılar zamanında da böyle olmuş. Ne Osmanoğulları onları arayıp sormuşlar, ne de onlar Osmanoğulları'nı... Yalnız muharebe zamanlarında ovanın Osmanlı orduları geçerken onlar da inip kendi silahlarıyla katılırlar, kavgaya bitince yine yerlerine dönerlermiş. Hâsılı, bu Leylekoğulları, başlarına buyruk devlet gibi bir şeylermiş... Dağda kendi yağlarıyla kavrulurlar, ancak pek darda kaldıkları vakit aşağıdan geçen kervanları çevirmeye inerlermiş. Gitgide bu aileden bir eşkiya kolu kalmış, onun da Meşrutiyet senelerinde büyüklerini darağaçlarına, küçüklerini kimbilir nerelere gönderip yok etmişler... Bu bina, son Leylekoğulları'ndan birinin Sultan Mecit zamanında yapılmış kalesi imiş..."*(Güntekin, t.y: 109).

3. Toplumsal Bellekte Masal

Bireysel ve kolektif bellek, hatırlatma biçimini temel alarak birey ve toplum odaklı geçmiş zaman düşüncesinden hareketle bir bütün oluşturmaktadır. Yani bir

topluluğa ait insanların oluşturduğu geçmiş düşüncesi her iki bellek üzerinde etkili olur (İlhan, 2015:1399).Toplumsal bellek ise insanların yaşadığı toplumda hatıralarını sabitleştirdikleri ve onları tekrar hatırlayıp sürdürdükleri bellektir (Assmann, 2015: 44).Kişinin çevresi ve bulunduğu çevrede etkili olan toplumsal bellek sayesinde hafızasında birtakım zihinsel aktiviteler oluşmakta ve geçmiş yaşantılar hatırlanmaktadır.

Yazar aynı zamanda bellekte masalların toplum tarafından nasıl hatırlandığını veya romanın yeni bir tür olarak edebiyatımıza girmiş olması ve batı kaynaklı bir yenileşme döneminden dolayı geleneğin reddedilmesine yönelik bir yerginin de söz konusu olduğu görülmektedir. Her ne kadar bu romanda anlatılacak olan bir olayın masal gibi düşünülmesi söz konusu olsa da burada masalarda yaşananların hayal ürünü olması algısı ile masalın içeriğine bir atıf söz konusudur. Ayrıca yazar yaşadığı dönemde içinde bulunduğu çelişkiyi de bir bakıma dile getirmiştir. Anlatılanların masal olarak düşünülmesi de bunu göstermektedir. Ayrıca cin, perilerin masalarda çok fazla kullanılması ve romanında da olağanüstü varlıklarla masallara gönderme de bulunmuştur. Belki burada yazar toplumun yaşadığı zıtlıklara bir eleştiri mahiyetinde bu masal örneğini vermiş olabilir:

Akşam Güneşi romanında hurafe masallar ile büyümüş bir genç kızdan bahsedilir. Yazar, masalın toplumsal algıdaki yerine vermiş ve masala dair olumsuz bir eleştiri söz konusu olsa da masallarla büyümek ve sonra bu masalları hatırlamak ve hatırlatmak masallara yaşam alanı oluşturur:“*Akşamüstü beni zorla deniz kenarına indirmişti. Kumluktan topladığı çakıl taşlarını durgun suların üstünde sektirmekle eğleniyordu. Gülerek: Niyet tutuyorum enişte, dedi, bu taş suyun üstünde kaç defa sekerse o kadar sene burada kalacağım... Çakıl taşı üç defa sekti. Jülide bunu dört defa olduğunu iddia ediyor, hurafeler ve masallarla büyümüş köylü kızı safvetiyle seviniyordu*” (Güntekin, 2008: 353).

Ateş Gecesi romanında anlatılanların bir masal olduğu gerçeklerden uzak gibi bir tutum söz konusu olsa da masal gerçeklerden uzak değil aksine gerçeği görmeyi sağlayan ve gerçekler için insanları, toplumları uyandıran bir aktarım aracı olduğu mümkün kılınmaktadır. Yazar zıtlıklarla bir hatırlatma yapmıştır:

“*Kaymakam, artık bu hileyi açıktan açığa itiraf etmekten de sıkılmıyordun:*

-Valiye senden bahsettiğimin aslı yok tabii. Herefin huzuruna salavatla giriliyor... Böyle ceberut sahibi firavunlar karşısında ağız açmak haddime mi düşmüş? Valinin Mabeyinden senin affını istirham edeceği de masal... Ancak kör kör parmağım gözünde olmasına rağmen hala şüphe ediyordum. Emin olmak için bunu yapmaya mecbur oldum. Demek ateş bu derece bacayı sardı ha! Vah yavrucağım vah...”(Güntekin, t.y: 94).

Çalığı romanında masalların uydurulmuş, büyü masalları olduğu anlatılır. Masal uydurmak ilk başta masala dair olumsuz bir çağrışım yapsa da aslında masal anlatmanın hayal dünyasını zenginleştirdiği ve masal anlatan kişi açısından büyük bir fayda sağladığı söylenilebilir:“*Bu vaziyette bir insanın bebek gibi atlaması, sıçraması, yaramazlık etmesi şık bir şey olmazdı. Mamaafih, huy canın altındadır, derler. Akşamüstileri son teneffüdeMişel'in koluna asılarak ona yavaş yavaş yeni masallar uydurmakta devam ederken, ara sıra da yine şeytana uyuyordum*”(Güntekin, 2006: 61).

Dudaktan Kalbe romanında bir gölge oyunundan bahsedilir. Ancak masalın hatırlatılması gölge oyunundan yola çıkılarak masalın özelliklerine dair bir hatırlatma söz konusu olmuştur. Masaldan alaylı bir şekilde bahsedilmesi toplumsal bir vakanın farklı bir bakış açısı ile nasıl anlatıldığını gösterir:

*“Misafir, uğradığı felaketi alaylı bir **masal** söyler gibi güle eğlene anlatmaya başladı:*

-Hiç vallahi, incir çekirdeği dolduracak bir şey değil... Bir karagöz meselesi... Yeni yengem beni ayıplayacak amma er geç ne olduğunu öğrenecekler... Onun için hiç çekinmeden anlatayım... Bilirsiniz ya ben, öteden beri alay, eğlenceyi biraz fazla severim... Bazen günlerce hastaneye kapanmak lazım geliyor, herkesin derdiyle, acısıyla, yaralarıyla uğraşa uğraşa içim, bağrım zehir kesiliyor... Sonra bir kere de kendimi dışarı attım mı, tumarhane kaçımına dönüyorum... Bir akşam, davetli olduğum bir yerde karagöz oynattım...” (Güntekin, 1975: 206).

Gökyüzü masalında, masalların gerçek olmadığı ve masallara inanmayacaklarına dair olumsuz bir tutum söz konusu olsa da masalın okuyucuların zihninde bellekte yaşatılmasına olanak sağlayıp onun varlığına dair bir anımsanma söz konusu olmuştur. Ayrıca masalın derin anlam yapısı göz önüne alındığı zaman toplumu eğitime ve onlara toplumda yaşanan olayları algılaması için fikranın güldürürken eğlendirme işlevinden yararlanılmıştır. Masala bir gönderme yapılmıştır:

“Bursa’da Yıldırım mahallesinde bir viran ev varmış... Bu ev, senelerden beri boş duruyormuş, sahibi aylığını beş kâğıda kadar indirdiği halde kimse yanaşmıyormuş. Sebebi: Uğursuzluk... Geceleri bu evde oturanların ayakları dibine ufak ufak taş, kerpiç parçaları düşüyormuş. Ben güldüm.

-Zaten viran bir evin taş, kerpiç yağdırmaktan başka ne marifeti olur ki? Dedim.

Mükerrerrem masanın üstündeki mektupla gözlüğü göstererek beni tehdit etti.

-İkide birde lakırdımı kesersen okurum ha... Nihayet, birkaç ay evvel Bursa’ya Bulgaristanlı bir muhacir ailesi düşmüş: Boy boy çocuklar, gelinler, kaynanalarla on, on kişilik bir aile. Baba, bu uğursuz eve müşteri çıkmış. Konu komşu: “Vazgeç, burada kimse tutunamaz, şöyledir, böyledir” demişlerse de söz anlatamamışlar. Adamcağız: “Siz, galiba fukaralığın ne ateşten gömlek olduğunu bilmiyorsunuz, tek kafamı sokacak bir delik bulayım da isterse tepeden taş yağsın. Cine, şeytana kulak asacak halde değilim “ demiş. Eski kadınların bir adetleri vardır: “Yeni bir eve girdikleri zaman perilerin gönlünü hoş etmek için bir köşeye şeker şerbeti dökerler. Muhacirin karısı şerbet yerine mutfakta sarnıca bir avuç kesme şeker atmış: “Alın ağzımızın tadını “ demiş. Aradan iki gün geçiyor. Bir gece ihtiyar kadın elinde mumla merdiven çıkarken ayağının dibine yumuşak bir şey düşüyor. Eğilip bakıyor. Sulu bir şeker parçası... Şeker, kadının gözünün önünde yavaş yavaş eriyip kayboluyor. Hücum artık başlamıştır. Gün geçmiyor ki evdeki kadınlardan biri, önüne bir ıslak şeker parçası düştüğünü görüp yaygarayı basmasın. Hepsisi bu kadar da değil. Geceleri sarnıcın kovasına bağlı zincirin kendi kendine şangırdadığı, sofalarda ayak seslerinin dolaştığı işitiliyor. Bir gece, kızlardan biri annesinin yukarı odadan kendisini çağırdığını işitiyor,

*eline lambayı alıp çıkıyor; kadını uykuda buluyor. Vakayı haber alan ispiirtizmacılar harekete geçiyorlar: “Bu asırda tabii cin, peri **masallarına** inanacak değiliz. Bu, olsa olsa ruhların işidir. Bir gece şu evde bir masa tecrübesi yapalım “ diyorlar. Birkaç gün sonra tecrübe yapılıyor. Ruhların azgınlığı o kadar üstlerindedir ki tecrübe başlar başlamaz hemen masanın başına üşüşüyorlar ve sorulan suallere hiç nazlanmadan cevap vermeye başlıyorlar:*

- Sen ruh musun?

-Evet.

-Adın nedir?

-Gafi...

-Arkadaşın var mı?

- Var.

-Onun adı ne?

- Garko...

- Bu evde oturanlardan ne istiyorsunuz?

- İhtiyarları istemiyoruz.

-İhtiyarlar sizi memnun için ne yapsınlar?

-Evden çıksınlar.

İspirtizmacılar bu konuşmadan sonra muhaciri çağırıyorlar. Ruhların emrini anlatıyorlar.

Muhacir, inatçı bir adamdır.

-Tanımam, diyor GorkoMorko diye. Bulgar mıdır nedir bunlar? Aylığı peşin verdim. Günümü doldurmadan hükümet bile beni çıkaramaz. Ne isterlerse yapsınlar.

İspirtizmacılar “Gafi “ ile “Gorko “yu tekrar çağırıyorlar.

-Siz, yalnız böyle işaretle mi cevap verirsiniz?

-Hayır.

-Bize görünmek elinizde midir?

-Evet.

-Ne zaman?

-Bu ayın yirmi yedinci gecesi...

Artık kendimi tutamayarak kahkahayla gülmeye başladım. Benden cesaret alan Sevim de makaraları koyuverdi:

-Sizinkiler işi hokkabazlığa döktüler, görüyorum, dedi”(Güntekin, 1997: 61-62).

Yaprak Dökümü masalında, masalların aynı zamanda hayal ürünü olmalarından dolayı masalların büyük bir mübalağa ile anlatıldığı görülür. Masalların gerçek ve gerçeküstü güçlerle donanıp gerçek üstünün sembolik ifadesini taşıdığı ortaya çıkarılır:“Genç adam, masadan inmişti. Sobanın ağzında görünen ateşlerden bir sigara yakıttan sonra dolaşmaya, Havyar Hanı'na, gümrüğe dair vurgun, anafor

hikâyeleri anlatmaya başladı. Bunların çoğu bire bin katmak suretiyle şişirilmiş masallardı” (Güntekin,1985: 9-10).

Sonuç

Bugün küreselleşen dünyada değerlerimize daha çok sahip çıkmamız ve onları yaşatmamız gerektiğinin farkında olmamız gerekir. Geçmişte Reşat Nuri Güntekin, özüne sırtını dönmemiş ve bize ait olan masalları yaşatmıştır. O zamanlar yeni bir tür olan roman içerisine kültürel değerlerimizi taşımıştır. Yapıtları geçmişte olduğu gibi bugünde büyük bir okuyucuyu kitlesine sahiptir. Eserlerini bugün dahi okuyan genç nesiller hem kendi kültürlerine ait olan masal adlarını duymakta hem de roman içerisinde özet halinde verilen masalları okumaktadırlar. Böylelikle kültürel bellekte geçmiş ve gelecek arasında kurulan bağ sayesinde masallar hatırlatılmasına ve yaşatılmasına imkân tanınacaktır.

Güntekin, hemen hemen bütün halk anlatılarını masal adı altında toplamıştır. Masal, mesel, hekât, hikâye, efsane, halk hikâyesi, fıkra, gölge oyununu da masal olarak ele almıştır. Fakat bu türleri her ne anlamda kullanırsa kullansın okuyucunun dikkatini bir şekilde masala çekmiş olması ve bu türlerden yola çıkarak masal unsurlarına yer vermiş olması açısından büyük bir öneme sahiptir. Yazar, yeninin içerisinde geleneği de harmanlayarak aktarabilmiş ve bu sayede kültür taşıyıcılığını sağlayabilmiştir. Roman kahramanlarını, masal kahramanları ile özdeşleştirmiş, kimi zaman romanlarında kullandığı mekânlardan hareketle masallar anlatmıştır. Mekânlarında kültürün bir parçası olduğunu ve toplum hafızasının da birer bellek taşıyıcısı olduğunu ortaya koymuştur. ‘Acımak’ romanında su başları ve bahçelerde insanların sevdiklerini gördüklerini, Kan Davası romanında bir dağdan hareketle bu dağa Leylekoğulları adının verildiğini söyleyerek tarihi bir anın anımsanmasını olanak sağlamıştır. Damga romanında bir cevizden hareketle hatırladığı masalı anlatırken Eski Hastalık romanında yine bir şişeden yola çıkarak masalarda insanların sevdiklerine yazdıkları mektupları bu şişeler aracılığıyla birbirilerine gönderdiklerini söylemiştir. Reşat Nuri Güntekin, Akşam Güneşi romanında Binbir Gece Masalları ve Karga ile Tilki masalından isim olarak söz etmiştir. Bir Kadın Düşmanı romanında Eşek ile Fino masalını, Gökyüzü romanında da La Fontaine bir masalını anlatmıştır. Yazar, geleneğin aktarımını yapmasının yanı sıra batı kaynaklı bir masaldan söz etmiştir.

Kültür aktarımında masalarda geçen ve toplum belleğinde geniş bir yer edinen masal kahramanlarının isimlerinin öğrenilmesine, geçmişte masal kahramanlarının sevdiklerine göndermede kullandıkları iletişim nesnelere bahsederek romanlarını okuyan kitlenin bunları öğrenmeleri için ufuk açıcı olmuştur. Diğer bir taraftan da masalların hayal ürünü olduklarını, şişirilmiş ve abartılmış birtakım olguları taşıdıklarını dile getirerek toplumsal bir eleştiri yapmasının yanı sıra toplumun yenileşme içerisinde romana karşın masala dair bakış açılarını da yansıtmıştır. Masallar ile birlikte yazar aynı zamanda sosyal durumları da zaman zaman eleştirmekten geri durmamış ve aynı zamanda toplumsal olayları, yaşanan birtakım olumsuz durumları da dile getirmiştir. Gelenek ve modern hayatın çatışmasını eserlerinde ele alırken masallara da uydurma ya da hoş vakit geçirmek olarak adlandırmasının da toplumdaki çatışmalardan kaynaklanmış olduğunu düşünmekteyiz. Akşam Güneşi, Ateş Gecesi, Çalikuşu, Dudaktan Kalbe, Gökyüzü ve Yaprak Dökümü adlı romanlarında yer verdiği masalarda bu yergiler

bulunmaktadır. Yazar, yaşadığı dönem şartları, eski ve yeni arasında yaşanan birtakım çelişkilerden dolayı romanlarında kimi zaman masalları eleştirip onları sihir ve büyü ya da olağanüstü ve hayal unsuru olarak görmüş olsa da bir şekilde masalları zikretmiş olması bile masalların aktarımını sağlaması açısından ayrı bir önem teşkil etmektedir. Masalların daha büyük bir kitleye ulaşması ve kendi değerleri ile büyüyen bir neslin yetişmesi için geçmişte roman aracılığı ile bunu yapmış olan yazar, yine romanlarda ya da başka türlerde bir şekilde masalların yaşatılmasına imkân sağlayarak hatırlamamız gerektiğini ortaya koymaktadır. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında sadece masalları değil gelenek ve göreneklerimiz, inançlarımızı, efsane, türkü, mani gibi birçok türe rastlamaktayız. Bu konuların hepsinin daha detaylı ve farklı bir şekilde ele alınıp birçok çalışmaya ışık tutacak derinlikte olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişte Reşat Nuri Güntekin kültür unsurlarını klasiklerinde ölümsüzleştirmiştir. Bugünde bu tarz çalışmaların daha çok yapılması ve nesiller arasında kültürel unsurların farklı iletişim kanalları ile devam etmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Kaynakça

- ASSMANN, Jann, (2015). (2. Baskı), *“Kültürel Bellek”*, (Çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- CONNERTON, Paul, (2014). (2. Baskı), *“Toplumlar Nasıl Anımsar”*, (Çev. Alâeddin Şenel). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (2008). *“Acımak”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (2008). *“Akşam Güneşi”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (t.y.). *“Ateş Gecesi”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (2003). *“Bir Kadın Düşmanı”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (2006). *“Çalikuşu”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (1995). *“Damga”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (1975). *“Dudaktan Kalbe”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (2007). *“Eski Hastalık”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (1997). *“Gökyüzü”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (t.y.). *“Kan Davası”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (2007). *“Kavak Yelleri”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (2014). *“Kızılçık Dalları”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (1999). *“Miskinler Tekkesi”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (1985). *“Yaprak Dökümü”*, İstanbul: Milli Eğitim gençlik ve Spor Bakanlığı Yay.
- GÜNTEKİN, Reşat. Nuri, (2008). *“Yeşil Gece”*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- HALBWACHS, M. (2018). (2. Baskı), *“Kollektif Hafıza”*, (Türkçe Söyleyen: Banu Barış). Ankara: Heretik Yay.
- İLHAN, M. E. (2015). *“Gelenek ve Hatırlama: Belleğin Kültürel Olarak Yeniden İnşası Üzerine Bir Tartışma,” Turkish Studies*, s. 1395-1408.
- NORA, Pierre, (2006). (2. Baskı), *“Hafıza Mekânları”*, (Çev. Mehmet Emin Özcan). Ankara: Dost Kitabevi